

Јени ил кәләндә...

ЈЕНИ ил кәләндә инсаным кәлүнә Јени истәкләр, Јени арзулар, Јени дүшүнчәләр дә кәлир. Бәзән бунлар о гәдәр чох олур ки, нәинки бир илә, бүтүн бир инсан өмрүнә сығыш-маз. Анчаг нејләмәли? Л. Н. Толстојун кәзәл сөзү вар: «Инсан гочалдыгча арзу чохалыр, имкан азалыр».

Һәр ил олдуғу кими, бу ил дә мәним әсас дүшүнчәм театр вә драматуркија әтрафындадыр. Арзум будур ки, драматургларымыз Јени-Јени әсәрләр јазсынлар. Театрларымыз бу әсәрләри ојнасынлар, һәр күн тамаша салонлары долу олсун, актјорларымызын јарадычылыг һәјәти Јени образларла зәнкинләшсин. Бунлара наил олмаг үчүн илк нөвбәдә репертуар лазымдыр. Репертуар гүвәтли, Јени вә мүасир олмаса, театрын јарадычылыгы да Јени вә мүасир олмас, симасы да көрүнмәз, режиссор, актјор јетишдирмәк үчүн мәктәб вәзифәсини дә лајигинчә Јеринә Јетирә билмәз.

Тамашачыларымыз, режиссорларымыз, актјорларымыз драматурглардан Јени сәһнә әсәрләри истәјирләр. Јени әсәр, хусусән мүасир дөврдән бәһс едән әсәр олмәдән, һеч бир театр јашаја билмәз. Бәс нә үчүн Јени әсәр, јакшы әсәр аз јараныр? Нә үчүн драматургларымызын (о чүмләдән дә мәним өзүмүн) һәр Јени әсәринин арасында нечә иллик фасилә олур? Нә үчүн узун замандыр ки, М. Әзизбәјов театрынын репертуар сијаһысында Јени ад јохдур? Мәкәр кәнчләр јетишмирләрми? Әкәр видалашдығымыз илләрә гыса бир нәзәр салсаг вә «тәсәрруфатымыза» балача кәз кәздирсәк, бүтүн бу суалларын чавабы өзү-өзүндән мејдана чыхачагдыр.

Драматургларын гаршысында һәм мәнәви, һәм дә мадди чәтинликләр төрәдән бир чох мәсәләр вар ки, онлары арадан галдырмаг һәм Јазычылар Иттифагынын, һәм дә Мәдәнијәт

Назирлијинин әсас вәзифәләриндәндир. Һәр бир пјес бөјүк јарадычылыг әмәји нәтичәсиндә јараныр. Бәзән драматург ајларла дүшүнүр, јаздығыны бәјәнмәјиб Јенидән ишә башламалы олур, бәзән бир пәрдәни, бир эпизоду дөфәләрлә гәләмә алыр. Бу чүр зәһмәт нәтичәсиндә мејдана чыхмыш әсәрә вәрилен гијмәт дә өтәри, кәлиши кәзәл олмамалыдыр. Јалныз дүшүнчәли, гајгылы әләгә, театры, драматуркијаны билән, баша дүшән адамлар төрәфиндән верилән гијмәт драматургун зәһмәтинә лајигли чавабдыр. Бу сәһнәдә илк аддымлар атан кәнчләрә исә даһа еһтијатла, даһа һәссаслыгла јанашмаг лазымдыр.

Бојнумуза алмалыг ки, хусусән кәнчләр төрәфиндән јазылмыш әсәрләрин музакирәси әксәр һалларда гејри-нормал кечирилр. Һәмин әсәрләр үзәриндә јарадычылыг иши кетмир, бәзән кедирсә дә, сонә чатдырылмыш. Кәнчләр төрәфиндән јазылан әсәрләрин әксәријәти сәһнә үзү көрмәдији үчүн башгалары бу сәһнәдә аддым атмаға чүр'әт етмирләр. Ше'рин, һекәјинин тәләјини јалныз бир идарә, журнал вә ја гәзет редаксиясы һәлл еләјир. Пјесин тәләји исә бир чох идарәләрин вә адамларын әлиндәдир. Бүтүн «пилләләрдәки» музакирәләрә һәр әсәр, һәр мүәллиф давам кәтирә билмир. Әлбәттә, артыг танынмыш, сынанымыш драматургун бу чәһәтдән вәзијәти асандыр, О, чох мәннәјә раст кәлмир.

Кәнч драматург Јазычылар Иттифагынын драм. бөлмәсин-

Сабит РӘЙМАН

дән, театрын әдәби шәбәсиндән тутмуш бәдиин советә, Мәдәнијәт Назирлијинә вә театр коллективинә гәдәр һәр јанда меһрибанлыгла, меһәббәт вә гајгы илә гаршыланмалыдыр. Бу мәсәләдә объективлик, ата гајгысы, дүзкүн истигамәт вермәји бачармаг — әсас шәртләрдәндир.

Буяунла әләгәдәр олараг, башга бир мүһүм мәсәлә һаггында данышмаг истәјирәм. О, да драматургларын театрла әләгәси мәсәләсидир. Драм әсәри сәһнә үчүн јазылыр. Әкәр сәһнә сәһнәни јакшы билмирсәнсә, јакшы дүјүб дәрк еләмирсәнсә јаздығын әсәр сәһнә әсәри кими чох нөгәсанлы чыхачагдыр. Драматург театрла гајнајыб гаршымалыдыр. Сәһнәнин нәфәсини дүјмасан, тамашачынын нәбзини тута билмәзсән. Мәрһум Чәфәр Чаббарлы бу чәһәтдән бизә ән кәзәл нүмунәдир. О театра јакшындан бәләд олмаг үчүн һәтта театр техникумунда да охумушду. Биз — о заманкы кәнчләр — Чәфәрин үзүнү һәләм-һәләм көрә билмәздик. О театрдан чыхмырды. Театрын бүтүн ишләриндә јакшындан иштирак едирди. Чәфәр өзү дә о заман кәнч иди. Анчаг буна бахмајараг, һамыја өрнәк иди.

Драматург театрда јетишмәлидир. Сәһнәни јакшы билмәк, сәһнәнин бүтүн сиррләринә, имканларына вағиф олмаг јалныз театрла јакшылашмаг нәтичәсиндә мүмкүн олар. Бизим кәнчләримиз исә театрда узатдырлар. Онлар театра јалныз тамашадан-тамашаја кәлирләр.

Театрларымызда кәнчләр үчүн елә шәраит јаранмалыдыр ки, онлар истәдикләри вахт тамашалара кәлә билсинләр, мәшгләрдә, музакирәләрдә иштирак етсинләр вә марагландылары мәсәлә әтрафында тәүрүбәли режиссор вә актјорларла тез-тез сәһбәт еласинләр.

Гејд етмәлијик ки, һазырда бу мәсәлә, Јә'ни драматургла театрын әләгәси мәсәләси бир нөв өзбашына бурахылмышдыр. Бу да ондан ирәли кәлир ки, театрларымыз репертуар јаратмаг ишини өз әлләринә алмајылар. Кәзләјирләр ки, көрәк нә вахт тәзә, јакшы әсәр кәтириләчәк, биз дә ону ојнајачаыг. Бу — јанлыш һәрәкәтдир. Бош портфеллә театрын кәләчәјини тә'мин етмәк олмас. Јени репертуар јаратмаг үчүн һәр күн иш апарылмалыдыр. Театр лабораторијаја чеврилмәлидир. Әкәр музакирә едилән әсәрдә үмид верән ишыглы чәһәт варса, ондан әл чәкмәк олмас. Кәмәк еләмәк, ишләтмәк вә сәһнәјә гәдәр бу әсәри апармаг вәчибдир.

Театр режиссорлардан, бәдиин совет үзәләриндән башга гочаман, тәүрүбәли актјорлары да репертуар јаратмаг ишинә чәлб етмәлидир. Чеховла ишләдији заман Станиславски һәлә режиссор дејилди, јалныз актјор иди. Бизим театрын тарихиндә дә ингилаба гәдәр Күсејн Әрәблински, Чәһанкир Зейналов кими актјорлар драматургларла әлбир ишләјибләр. Нә јаздыларындан хәбәр тутмуш вә өз мәсләһәтләри илә онлара кәмәк етмишләр. Ингилабдан сонра Аббас Мирзә Шәрифзәдә, Сидги Рухулла, Мирзаға Әлијев кими сәнәткарларымыз драматургларла биләваситә јарадычылыг әләгәси сахлајырдылар. Бәс инди нијә биз, бу тәүрүбәни давам етдирмирик?

Драматург, ејни заманда, фәал тамашачыдыр. Театрла тамашачыларын да сых әләгәси чох вәчиб мәсәләдир. Јени гурулуш-

ларын тамашачылар арасында кәниш музакирәси кими чох ләзымлы мәсәләни унутмаг олмас. Әлбәттә, бу вәзифә биринчи нөвбәдә Театр Чәмијәтинин болуна дүшүр. Габаглар, бәлә бир чәмијәт олмадыгы заманлар, театрлар өз күчләри илә чох мараглы музакирәләр кечирирдиләр вә бунун үчүн гәрибә формалар тапырдылар. «Севил»ин, «Од кәлини»нин, «Шејх Сә'ан»ын музакирәләри, «Ајдын»ын, «Огтај Елоглу»нун вә гејриләринин әтрафында тәшкил олунмуш «мәһнәмәләр» чох мараглы вә кәзәл кечирди. Бу «мәһкәмәләрдә» Чәфәр Чаббарлы, Сәјид Күсејн кими јазычылар «прокурор» вә ја «вәкил» сифәти илә чыхыш едирдиләр. Бу тамашачылары театра елә јакшылашдырыр, онлары елә чәлб едирди ки, театр, драматург, актјор һәр заман ичтимәијәтин диггәт мәркәзиндә олурду.

Бәс инди?.. Инди шәраит даһа јакшыдыр, анчаг тамашачыларла театрларын әләгәси әзифдир. Бунун үчүн дә Јени илдән биз театрларымыз, онларын гурулушларыны, режиссор вә актјорларыны халға, тамашачыја јакшылашдырмаг, онлары тәблиғ етмәк мәсәләси үзәриндә чидди чалышмалыыг. Мәтбуат органларымыз инчәсәнәт ишләриндән тез-тез, һәм дә јакшы јазмалы, тамашачылары тәшкил етмәкдә, истигамәтләндирмәкдә фәал олмалыдырлар. Хусусән, бизим гәзетимизин елә

бир нөмрәси олмамалыдыр ки орада пјесдән, тамашадан, арзы-ајры актјорларын јарадычылыгындан мәғаләләр олмасын.

Драматуркијанын фәалијәт даирәси чох кәнишдир. Театр драматуркијасындан башга кино-драматуркија да вар. Радио вә телевијизја драматуркијасы да тамамилә Јени вә мараглы сәһнәдир. Радио драматуркијасында нәср жанры илә драма жанры вәһдәт тәшкил еләјир. Драматург бурада истәдији вахт һадисәләрә гарышыр, шәһәр вә изаһат верир. Истәдији, вахт һадисәләрин баш вердији мөкәни әтрафлы тәсвир дә еләјә биллир. Телевијизја драматуркијасы исә кино илә театрын бирләшмә формасыдыр. Мән буну дедикдә теле-филмләр јох, чанлы телевијизја тамашаларыны нәзәрдә тутурам.

Бу мараглы вә преспективли сәһнә нәзәрдән гәчмамалыдыр. Бу бәрәдә сәһбәт ачаг, данышан јохдур. Һәмин сәһнәнин өз мүәллифләри вар. Сон илләрдә бу мүәллифләр кәзә чарпан әсәрләр јарадырлар. Бејиф ки, онлары гијмәтләндирән, писинә пис, јакшысына јакшы дејән вә мүәјјән истигамәт верән јохдур. Һалбуки радио вә телевијизја верилишләринин тамашачысы вә динләјичиси милјонларладыр.

Мән бурада театр һаггында өз Јени илғабагы дүшүнчәләримни јаздым. Бу кичик гејдләрдә театрла әләгәдәр олан бүтүн проблемләрдән сәһбәт ачмаг чәтиндир. Һәм дә бу, драматургун јох, нәзәријәчиләрин вәзифәсидир. Бизим гәзетимизин сәһифәләриндә һәмин проблемләр бәрәдә кәниш музакирә ачылмалыдыр.

«КУЛЛӘР»

Рәссам Б. МИРЗӘЗӘДӘ